

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

M. Tvllii Ciceronis Orationvm Pars ...

Cicero, Marcus Tullius

Coloniae Agrippinae, 1629

Oratio XIII.

[urn:nbn:de:bsz:31-116557](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-116557)

M. TVLLII CICE-
RONIS PRO LEGE MA-
niliæ, ad Populum.

ORATIO XIII.

Vanquam mihi semper frequens con-
spectus vester multo iucundissimus, hic
autem locus ad agendum amplissimus,
ad dicendum ornatissimus est visus,
Quirites: amen hoc aditu laudis, qui semper opti-
mo cuiq; maximè patuit, non mea me voluntas, sed
mea vitæ rationes ab ineunte aetate susceptæ prohi-
buerunt. nam cum antea per aetatem nondum huius
auctoritatè loci contingere audeam: statueremq;
nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum indu-
stria, afferrè oportere: omne meum tempus amico-
rum temporibus transmittendum putavi: * ita neq;
hic locus vacuus unquam ab his, qui vestræ causam
defenderet, fuit: & meus labor in privatorum peri-
culis castè integre versatus, ex vestro iudicio fru-
ctum est amplissimum consecutus, nam cum propter
dilationem comitorum ter prætor primus centurijs
cunctis renunciatum sum, facile intellexi, Quirites,
& quid de me iudicaretis, & quid alijs præscribe-
retis. nunc, cum & auctoritatis in me tantum sit,
quantum vos honoribus mandatam esse voluistis: &
ad agendum facultatis tantum, quantum homini vigi-
lanti ex forensi usu propè quotidiana dicendi exer-

Exordium.

2

Oratio XXIII.
Oratio XXIV.
Oratio XXV.
Oratio XXVI.
in exilium,
tamen Cicerois
suum, Oratio
Oratio XXIX.
Oratio XXX.
senatu, Oratio
Oratio XXXII.

M. TVL-

ORATIO

citatio potuit afferre: certè & si quid etiã dicendo
 cons. qui possum, hys ostendã potissimum, qui ei quo-
 que rei fructũ suũ iudicio tribuendum esse censue-
 rũt. * atq; illud in primis mihi latandũ iure video,
 quod in hac insolita mihi ex hoc loco r. stione dicẽ-
 di, *causa* talis oblata est, in qua oratio nemini dees-
 se potest: dicendũ est enim de Cn. Pompeij singulari
 eximãq; virtute: huius autem orationis difficilium
 est exitum, quã principium inuenire, itaq; mihi
 non tam copia, quã modus in dicendo querendus
 est. * Atque ut inde oratio mea proficiatur, vnde
 hæc omnis causa ducitur: bellũ graue & periculo-
 sum vestris vectigalibus, atque socijs à duobus potẽ-
 tissimis regibus infertur, Mithridate, & Tigra-
 ne: quorum alter relictus, alter lacepsitus, occasione si-
 bi ad occupandam Asiam oblatam esse arbitratur.
 equitibus Romanis honestissimis viris afferuntur ex
 Asia quotidie litteræ, quorum magna res aguntur,
 in vestris vectigalibus exercendis occupata: qui ad
 me, pro necessitudine, qua mihi est cum illo ordine,
 causam Reipublica periculaq; rerum suarum de-
 tulerunt. * Bithynia, (quæ nunc vestra prouincia
 est) vicis exustos esse complures: regnũ Ariobarza-
 nis, quod finitimum est vestris vectigalibus, totum
 esse in hostiũ potestate: Lucullum magnis rebus ge-
 stis ab eo bello discedere: huic qui succurrerit, non
 satis esse paratũ ad tantũ bellum administrandum:
 vnũ ab omnibus socijs, & ciuib; ad id bellum im-
 peratores depasci atq; expeti: eundem hunc vnũ
 & ab hostibus metui, præterea neminem. * *Causa quæ*
fit.

Narratio

PRO L

fentire non qu
 non vult videri
 gurdine tam
 di genu est em
 anius excitate
 gnat populi Rom
 cum magna in re
 militari et ad
 amictotum pro
 grama bella p
 Romani veltigal
 palio thameru
 tu: aguntur bona
 tibi. & à moder
 quoniam semper
 gentes, atque au
 illa macula M
 qua peritur iam
 pali Rom. notoria
 in simitibus, tra
 gnificatiõne: vna
 dentant non mo
 quam sceleris iust
 sam tertium & v
 se non pento
 vult sed emer
 vectigalibus hoc
 adducit a vestro
 ratoris, ut ab ill
 reportant, triu

PRO LEGE MANILIA.

fit. videtis: nunc quid agendum sit considerate. Primum mihi videtur de genere belli: deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo esse dicendum. genus est enim eiusmodi, quod maxime vestros animos excitare, atque inflammare debet: in quo agitur populi Romani gloria, qua vobis à maioribus cum magna in rebus omnibus, tum summa in re militari tradita est, agitur salus sociorum atque amicorum, pro qua multa maiores vestri magna & graua bella gesserunt: aguntur certissima populi Romani vestigalia, & maxima: quibus amissis, & pacis ornamenta, & subsidia belli frustra requiretis: aguntur bona multorum civium quibus est & vobis, & à moderatoribus resp. consulendum. * & quoniam semper appetentes gloria, præter ceteras gentes, atque avidi laudis fuisistis, defendenda est vobis illa macula Mithridatico bello superiore suscepta, qua penitus iam insedit, atque inueteravit in populi Rom. nomine, quod is, qui vna die, tota Asia tot in ciuitatibus, vno nuncio, atque vna literarum significatione ciues Rom. necandos, trucidandosque denotavit, non modò adhuc penam nullam suo dignam scelere suscepit, sed ab illo tempore annum iam tertium & vigesimū regnat, & ita regnat, vt se non Ponto, neq; Cappadocia latebris occultare velit, sed emergere è patrio regno, atque in vestris vestigalibus, hoc est, in Asia luce versari. * etenim adhuc ita vestro cum illo rege contenderunt imperatores, vt ab illo insignia victoria, non victoriam reportarint, triumphauit L. Sylla, triumphauit L.

A 4

MU-

Partitio

Confirmatio
onis pars. i.
Propositiō

Assumptio.

8

ORATIO

Murana de Mithridate, duo fortissimi viri, & summi imperatores: sed ita triumpharunt, ut ille pulsus superatūq; regnaret. veruntamen illis imperatoribus laus est tribuenda, quod egerūt: venia danda, quod reliquerunt: propterea quod ab eo bello Syllam in Italiā reſpublica, Muranam Sylla reuocauit. * Mithridates autē omne reliquum tempus non ad obliuionem veteris belli, sed ad comparationem noui cōtulit. qui poſteaquam maximas adificasset ornassetq; classes, exercitusq; permagnos, quibuscunq; ex gentibus potuiſſet, comparasset, Boſphorani finitimis ſuis bellū inferre ſimulaſſet: vſq; in Hispaniam legatos & literas miſit ad eos duces, quibuscum tum bellum gerebamus: ut cum duobus in locis diſunctiſſimis, maximeq; diuerſis, vno conſilio, ab vnus hoſtium copijs, bellum terra, mariq; gereretur, vos ancipiti contentione diſtracti, de imperio dimicaretis. * sed tamen alterius partis periculum Sertoriana atq; Hispaniſis, qua multo plus firmamenti ac roboris habebat, Cn. Pompeij diuino conſilio, ac ſingulari virtute depulſum eſt: in altera parte ita res à L. Lucullo, ſummo viro eſt admiſtrata, ut inſiti illa geſtarum rerum magna atq; præclara non felicitati eius, sed virtuti, hac autem extrema qua nuper acciderunt, non culpa, sed fortuna tribuenda eſſe videantur. sed de Lucullo dicā alio loco, & ita dicam, Quirites, ut neq; vera laus ei detracta oratione noſtra, neque falſa afflicta eſſe videatur. * Sed pro veſtri imperij dignitate atq; gloria, quoniā is eſt exorſus orationis mea, vide-

PRO L

videte, quem vos
nantes veſtri
lus inuictus
um. It. milibus
catis, quæ ande
erit appellata ſep
totius Græcia lan
cum regem emitt
papali R. conſil
omni ſuſpicion
citurum R. inuic
reptam neq; ſer
perſecti ſunt: v
plisio enterſi
ut illu pallid
gloriam reliqu
quod accepit, tu
quod ſalut ſacros
crimen vocatur
res. ſociu populi
duo reges toti Aſ
etiam veſtri ſu
omnes. cuncta ſi
excellere, pro
tar: imperat
proſerim vos al
id facere ſummo
vident, & ſent
eſſe, in quo ſumma
qua etiam carent

PRO LEGE MANILIA.

videte, quem vobis animam suscipiendum putetis, maiores vestri sapè, mercatoribus ac nauicatoribus iniuriosius tractati, bella gesserūt: vos, tot ciuium, Ro. millibus vno nuncio atque vno tempore necatu, quo tandem animo esse debetis? legati quod erāt appellati superbus, Corinthum patres vestri, totius Gracia lumen, extinctum esse voluerunt: vos eum regem inultum esse patiemini, qui legatum populi R. consularem, vinculis ac verberibus, atque omni supplicio exercitatum necabit? illi libertatē ciuium R. imminutam non tulerunt: vos vitam e-reptam negligetis? eius legationis verbo violatum illi persecuti sunt: vos legatum populi Ro. omni supplicio interfectum, inultū relinquetis? videte, ne, vt illis pulcherrimum fuit, tantam vobis imperij gloriam relinquere, sic vobis turpissimum sit, illud, quod accepistis, tueri & conseruare nō posse. Quid, quod salus sociorum summum in periculū ac discrimen vocatur? regno expulsus est Ariobarzanes rex, socius populi Rom. atque amicus: imminent duo reges toti Asia, non solū vobis inimicissimi: sed etiam vestris socijs, atque amicis: ciuitates autem omnes, cuncta Asia, atq. Gracia, vestrum auxilium expectare, propter periculi magnitudinem, coguntur: imperatorem à vobis certum deposere, cum profertim vos alium miseritis, neq. audent, neq. se id facere summo sine periculo posse arbitrantur: * vident, & sentiunt hoc idem, quod & vos, vnū virū esse, in quo summa sint omnia, & eum propè esse (quo etiam carent agris) cuius aduentu ipso atq.

12

13

A 5

nomi-

mi viti, & sum-
runt, vt ille pul-
men illi impera-
re: vena dan-
quod ab eo bello
nam Sylla reuo-
reliquit tempus
ad comparatio-
maximas adffi-
que permagnos,
comparasset, Be-
simulasset: vq.
fit ad eos ducer,
vt cum duobus
uersis, vno con-
tra, marique
distracti, de im-
ritus partu peri-
qua multo plus
Pompeij diuino
sum est: in alte-
mo vito est ad-
verum magna
sed virtuti, hac
runt, non culpa,
atur. sed de Lu-
Quirites, vt neq.
stra, neque falsa
str imperij digni-
sus orationis mea,
vide-

ORATIO

nomine, tamen si ille ad maritimū bellū venerit, tamē impetus hostiū rep. sso esse intelligūt, ac retardatos hi vos, quoniā liberè loqui nō licet, tacitè rogāt, ut se quoq. sicut ceterarū prouinciarū socios, dignos existimetis, quorum saltem tali viro commendetur: sig. ho. etiam magis quā ceteros, quod eiusmodi in prouinciam homines cum imperio mixtū, ut, etiamsi ab hoste defendant, tamen ipsorum aduentus in vrbes sociorum non multum ab hostili expugnatione differant. hunc audiebant antea, nunc presentem vident, tanta temperantia, tanta mansuetudine, tanta humanitate ut iū beatissimi esse videantur, apud quos ille diuersimodē cōmoratur. * quare, si propter socios, nulla ipsi iniuria lacepsit, maiores vestri cum Antiocho, cum Philippo, cum Aetolis, cum Pœnis bella gesserunt: quanto vos studio conuenit, iniurijs prouocatos, sociorum salutem vna cum imperij vestri dignitate defendere, praesertim cum de vestris maximis veltigalibus agatur? nam ceterarum prouinciarum veltigalia, Quirites, tanta sunt, ut ijs ad ipsas prouincias tutandas vix contenti esse possimus: Asia vero tam opima est, & fertilis, ut & vbertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine passionis, & multitudine earum rerum, qua exportantur, faciliè omnibus terris antecellat. itaque haec vobis prouincia, Quirites, si & belli vtilitatem, & pacis dignitatem sustinere vultis, non modo à calamitate, sed etiā à metu calamitatis est defendenda. * nam ceteri in rebus, cum venit calamitas, tum derri-

PRO LEC

derimentum accipit
 lin aduerum m
 matem. nam cum
 etiam p[ro]p[ri]o fact
 linquunt, agris ali
 agatio conque/cu.
 rumq. neq. ex script
 quate s[er]u[er]um ann
 atque vno belli terro
 no esse exillimato,
 pensant, aut eni q
 duo reges cum ma
 na excuspa etu
 ni veltigal anferre
 maximis, quā in
 in portibus, atq. et
 re arbitror? qu
 nisi eos, qui vobis fruct
 solem, ut antea dixi
 mitat[ur] formidine lib
 vobis negligendum est
 prop[ri]etatem, cum
 quod ad multum
 tinet, quorum vobis
 habenda est ratio
 mines & honestissim
 nes, & copias in illar
 rum ipsos per se res
 lent. etenim si veltig
 ducimus, enim ceteri

PRO LEGE MANILIA

detrimentum accipitur: at in vectigabilibus nō so-
 lum aduentus mali, sed etiā metus ipse affert cala-
 mitatem. nam cum hostium copia nō longē absunt,
 et nisi irruptio facta nulla sit, tamen pecora re-
 linquuntur, agricultura deseritur, mercatorū na-
 uigatio conuiescit. ita neq; ex portu, neq; ex de-
 cumis neq; ex scriptura vectigal conseruari potest:
 quare sapē totius anni fructus vno rumore periculi,
 atque vno belli terrore amittitur. * quo tandem ani-
 mo esse existimatis, aut eos, qui vectigalia vobis
 pensitant, aut eos, qui exerceant, atq; exigunt: cum
 duo reges cum maximis copijs prope adsint? cum v-
 na excursio equitatus per breue tempore totius an-
 ni vectigal auferre possit? cum publicani familias
 maximas, quas in syluis habent, quas in agris, quas
 in portibus, atq; custodijs, magno periculo se habe-
 re arbitrentur? prout sine vos illis rebus frui posse,
 nisi eos, qui vobis fructuosi sunt, conseruaueritis non
 solum, (vt antea dixi) calamitate, sed etiam cala-
 mitatus formidine liberatos? * ac ne illud quidem
 vobis negligendum est, quod mihi ego extremum
 proposueram, cum essem de belli genere dicturus,
 quod ad multorum bona ciuium Romanorum per-
 tinet, quorum vobis pro vestra sapientia, Quirites,
 habenda est ratio diligēter. nam & publicani, (ho-
 mines & honestissimi, & ornatissimi) suas ratio-
 nes, & copias in illam provinciam contulerunt: quo-
 rum ipsorū per se res, & fortuna cur a vobis esse de-
 bent. etenim si vectigalia nervos esse recip. semper
 duximus, eum certē ordinē, qui exerceat illa, firma-
 mentum

16

17

ORATIO

18 mentum ceterorum ordinum rectè esse dicemus. *
deinde ceteris ex ordinibus homines nani & indu-
strij partim in Asia negotiantur, quibus vos absen-
tibus cōsulere debetis: partim suas & suorum in ea
provincia pecunias magnas collocatas habent. erit
igitur humanitatis vestrae, magnum eorum civium
numerum calamitate prohibere: sapientia, videre
multorum civium calamitatē à rep. seiunctā esse
non posse, et enim illud primū parvi refert, vos pub-
licanis amissa vectigalia postea victoria recupera-
re, neq. enim ipsdē redimendis acutas erit, propter
calamitatem: neq. alijs voluntas, propter timorē.

19 * deinde, quod nos eadem Asia atq. idem iste Mi-
thridates initio belli Asiatici docuit, id certè cala-
mitate docti memoria retinere debemus. nam tum,
cū in Asia res magnas permulti amiserunt, sci-
mus Roma, solutione impedita, fidē cōcidisse. non e-
nim possunt vna in ciuitate multi rem atq. fortu-
nas amittere, vt nō plures secum in eandem cala-
mitatē trahant. à quo periculo prohibete rempub-
licā, & mihi credere id, quod ipsi videri: hac fides,
atq. hac ratio pecuniarum, qua Roma, qua in foro
versatur, implicita est cum illis pecunijs Asiaticis,
& cohaeret. ruere illa non possunt, vt hac non eodem
labefacta motu concidant. quare, videre, nū du-
bitandū vobis sit, omni studio ad id bellum incum-
bere, in quo gloria nominis vestri, salus sociorum,
vectigalia maxima, fortuna plurimorum civium
cum rep. defenduntur. * Quoniam de genere belli

20 dixi, nunc de magnitudine pauca dicā, potest enim
hoc dici: belli genus esse ita necessariū, vt sit geren-
dum,

PRO LE

dem esse ita
n quo maxime la
qua diligentissime pr
videtur. Atqui v
lotantum imperiti
sapientissimo homin
tur: dico enim aduer
omnibus rebus ornat
ythem. Alia claris
Cyraceni. dicitur
tudine & oppugn
virtute, asiduitate
inula libertatem.
magnam. & ornat
Italicum studio vlla
esse, atque depre
pau multo praesidi
firi legionibus esse
no ex eorum aditu cla
nesam, quibus in opp
mibus rebus ornat a
Domi. & Cappado
adueru esse captus
atque auiso ad ali
supplicem continge
pali Romanis socij
gesta. Statu opines h
vt hoc vos intelliga
vobiscum legi atq
tu hoc loco esse lau

PRO LEGE MANILIA.

dum, non esse ita magnum, ut sit pertimescendum.
 in quo maximè laborandum est, ne forte à vobis,
 qua diligentissimè providenda sunt, contempta esse
 videantur. At qui ut omnes intelligat me L. Lucul-
 lo tantum impertiri laudis, quantum forti viro, &
 sapientissimo homini, & magno imperatori debea-
 tur: dico eius aduentu maximas Mithridatis copias,
 omnibus rebus ornatas atq; instructas, esse deletas:
 urbemq; Asia clarissimam, nobisq; amicissimam,
 Cyzicenorū, obsessam ab ipso rege maxima multi-
 tudine, & oppugnatam vehementissimè, L. Luculli
 virtute, assiduitate, consilio, summis obsidionis pe-
 riculis liberatam. * ab eodem imperatore classem 21
 magnam, & ornatum, qua ducibus Sertorianis ad
 Italiam studio inflammato raperetur, superatam
 esse, atque depressam: magnas hostium præterea co-
 pias multis prælijs esse deletas. patet actumque no-
 stris legionibus esse Pontum, qui ante populo Roma-
 no ex omni aditu clausus esset: Sinopen atque A-
 misum, quibus in oppidis erant domicilia regu, om-
 nibus rebus ornata atque referta, ceterasq; vrbes
 Ponti, & Cappadocia per multas vno aditu, atque
 aduentu esse captas: regem spoliatum regno patrio
 atque auito ad alios se reges atque alias gentes
 supplicem contulisse: atque hac omnia, saluis po-
 puli Romani forijs atque integris vctigalibus esse
 gesta. Satis opinor hoc esse laudis: atque ita reputo,
 ut hoc vos intelligatis, à nullo istorum, qui huic
 obrectant legi atque causse, L. Lucullum similiter
 ex hoc loco esse laudatum. * Requiritur fortasse 22
 nunc

ORATIO

nunc, quemadmodum, cum hac ita sint, reliquens
 possit esse magnum bellum, cognoscite. Quirites: nō
 enim sine causa quari videtur. Primum ex suo re-
 gno sic Mithridates profugit, ut ex eodem Pontā
 Medea illa quondam profugisse dicitur: quam præ-
 dicat in fuga fratris sui membra in hys locis, quā se
 parens persequeretur, dissipavisse, ut eorum colle-
 ctio dispersa, merorūque patris celeritatem perse-
 quendi retardaret sic Mithridates fugiens, maxi-
 mam vim auri atq; argenti, pulcherrimarumq; re-
 rum omnium quas & a maioribus acceperat, &
 ipse bello superiore ex tota Asia direptas in suū re-
 gnum congesserat, in Ponto omnia reliquit. hac
 dum nostri colligunt omnia diligentius, rex ipse ē
 manibus effugit. ita illum in persequendi studio
 23 meror, hos latitia tardavit. hunc in illo timore &
 fuga Tigranes rex Armenius excepit, dissidentem-
 que rebus suis confirmavit, & afflictum erexit,
 perditumq; relevavit. cuius in regnum postea quāsi
 L. Lucullus cum exercitu venit, plures etiā gentes
 contra imperatorem nostrum concitatae sunt: erat
 enim metus iniectus hys nationibus, quas nunquam
 populus Ro. neg. laceffendas bello, neque tentandas
 putavit: erat etiam alia gravis atq; vehemens o-
 pinio, qua per animos gentium barbararū peruafe-
 rat, fami locupletissimi & religiosissimi diripiendā
 causa in eas oras nostrum exercitū esse adductū.
 ita nationes multe atq; magne nouo quodam ter-
 rore ac metu concitabantur, noster autem exerci-
 tus, etsi urbem ex Tigranis regno ceperat, & praelijs

vjus

PRO LE

hic erat secundū, a
 ten ac desiderio
 plurimum dicitur su-
 de: locū a multitudine
 quom passim ten-
 ante & suam manū
 qui se ex tunc regna
 it; multorum repen-
 tur hoc iam ferre si-
 afflicta fortuna sua
 misericordiam, m-
 sunt, aut vixit in-
 gnus & sanāam
 ita effugere potuit,
 est ausu optare. non
 nu, nō fuit ex concen-
 detat, ut illam, post
 quam attingeret, se-
 atq; videret hunc
 ritet; hinc Ptolemae
 praeterire non vult
 ut eam ad antea L.
 sed ex sermone tam-
 lo, grauisimāq; bel-
 hūm atq; a Pe. pa-
 potuer, vixit in
 ut at; hūmāno p-
 hūm partem milita-
 erit, dicitur, per
 quare consilio hys

PRO LEGE MANILIA.

ysus erat secundū, tamē nimia longinquitate locorum ac desiderio suorum cōmonebatur 24. * hic iā
 plura non dicam. fuit enim illud extremum, ut ex
 ysi locū à militibus nostris reditus magis maceris,
 quàm processu longior quereretur. Mithridates
 autē & suam manum iam confirmarat, & eorum,
 qui se ex eius regno collegerant, & magnis aduenti-
 tijs multorum regum & nationum copijs iuuaba-
 tur. hoc iam ferē sic fieri solere accepimus, ut regnū
 afflictā fortuna facile multorum opes alliciant ad
 misericordiam, maximeque eorum, qui aut reges
 sunt, aut viuūt in regno, quod regale ysi nomē ma-
 gnum & sanctum esse videatur. * itaq; tantum vi- 25
 ctu efficere potuit, quantum incolumis nunquam
 est ausus optare. nam cū se in regnū recepisset su-
 um, nō fuit eo contentus, quōd ei prater spem acci-
 derat, ut illam, posteaquam pulsus erat, terrā vn-
 quam attingeret, sed in exercitum vestrū clarum
 atq; victorem impetam fecit. finite hoc loco, Quirites
 (sicut Poëta solent, qui res Romanas scribunt)
 praterire me vestram calamitatē: quae tanta fuit,
 ut eam ad aures L. Luculli non ex pralio nuncius,
 sed ex sermone rumor afferret. * hic in ipso illo ma- 26
 lo, grauisimāq; belli offensione L. Lucullus, qui ta-
 men aliqua ex parte ysi incōmodus mederi fortasse
 potuisset, vestro iussu conatus, quod impari duru
 nit at i modum statuendam, veteri exemplo puta-
 uit partem militum, qui iam stipendijs confectis
 erant, dimisit, partem Glabroni tradidit, multis
 praterito consultō, sed ea vos coniectura perstricis,
 quan-

ORATIO

quantum illud bellum futurum putetis, quoddam
 iungant reges potentissimi, renouent a pirata nationes,
 suscipiant integrae gentes, nouus imperator ve-
 ter accipiat, veterem expulso exercitu. * Satis mihi
 multa verba fecisse videor, quare hoc bellum esset ge-
 nere ipso necessarium, magnitudine periculosum, re-
 stat, ut de imperatore ad id bellum deligendo, ac tan-
 tis rebus proficiendo dicendum esse videatur. Vti-
 nam, Quirites, virorum fortium atque innocentium
 copiam tantam haberetis, ut hac vobis deliberatio
 difficilis esset, quemnam potissimum tantis rebus, ac
 tanto bello proficiendum putaretis. nunc vero, cum
 sit vnus Cn. Pompeius, qui non modo eorum homi-
 num, qui nunc sunt, gloriam, sed etiam antiquitatis
 memoriã virtute superarit: qua res est, qua cuius-
 28 quam animum in hac causa dubium facere possit? *
 ego enim sic existimo, in summo imperatore quatuor
 has res inesse oportere, scientiam rei militaris, virtu-
 tem, auctoritatem, felicitatem. quis igitur hoc ho-
mine scientior vnquam aut fuit, aut esse debuit? qui
e ludo atque pueritia disciplina, bello maximo, atque
acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in mi-
litia disciplinã profectus est? qui extrema pueritia
miles fuit summi imperatoris? in eunte adoleſcentia
maximi ipse exercitus imperator? qui sapiens cum
hoste cõsiliis, quam quisquam cum inimico concer-
tavit: plura bella gessit, quam ceteri legerunt? plu-
res prouincias consecit, quam alij concupierunt?
cuius adoleſcentia ad scientiam rei militaris non
alienis preceptis, sed suis imperijs: non offensionibus
 velle,

PRO LE

Id. sed...
 non...
 et...
 atque...
 et...
 rem...
 viti...
 Pompeij...
 quicquam...
 enas...
 Le...
 bor...
 gendo...
 ut...
 quae...
 quae...
 non...
 Sylla...
 refu...
 calu...
 dit...
 pp...
 Gallia...
 Galliam...
 Hispania...
 vna...
 preme...
 vnam...

PRO LEGE MANILIA.

belli, sed victorijs: non stipendijs, sed triumphis est tra-
ducta? quod denique genus belli esse potest, in quo illius
non exercuerit fortuna reip.? Ciuile, Africanum,
 Transalpinum, Hispaniense, mistum ex ciuitatibus
 atque ex bellicosissimis nationibus, seruale, nauale, va-
 ria & diuersa genera, & bellorum, & hostium, non
 solum gesta ab hoc vno, sed etiam confecta, nullam
 rem esse declarant in vsu militari positam, qua huius
 viri scientiam fugere possit. * Iam verò virtuti Cn. 29
 Pompeij quæ potest par oratio inueniri? quid est, quod
 quisquam aut dignum illo, aut vobis nouum, aut cui-
 quam inauditum possit offerre? non enim illa sunt so-
 la virtutes imperatoria, qua vulgò existimantur, la-
 bor in negotijs, fortitudo in periculis, industria in a-
 gendo, celeritas in conficiendo, consilium in providen-
 do: quæ tanta sunt in hoc vno, quanta in omnibus reli-
 quis imperatoribus quos aut vidimus, aut audiuimus,
 non fuerunt. * testis est Italia quam ille victor L. 30
 Sylla huius virtute, & consilio confessus est liberatam.
 testis est Sicilia, quam multis vndique cinctam peri-
 culis, non terrore belli, sed celeritate consilij explica-
 uit. testis est Africa, quæ magnis oppressa hostium co-
 pjs, eorum ipsorum sanguine redundauit. testis est
 Gallia, per quam legionibus nostris in Hispaniam iter,
 Gallorum internectione, patefactum est. testis est
 Hispania, quæ sapissime plurimos hostes ab hoc supe-
 ratos prostratosque conspexit. testis est iterum, & sa-
 pientissimè Italia, quæ cum seruili bello terro periculosoque
 premeretur, ab hoc auxilium absente expetiuit: quod
 bellum expectatione Pompeij attenuatum atque im-

ORATIO

³¹ ~~inimitum et aduentu sublatum ac sepultum.~~ * re-
 ftes vero iam omnes ora, atque omnes externa gen-
 tes, ac nationes, denique maria omnia tum vniuersa,
 tum in singulis oris omnes sinus atque portus. quis e-
 nim toto mari locus per hos annos aut tam firmum
 habuit presidium, vt tutus esset: aut tam fuit abdi-
 tus, vt latere? quū nauigauit, qui non se aut mortis,
 aut seruitutis periculo committeret? cum aut hyeme,
 referto pradonum mari nauigaretur? hoc tantum
 bellum tam turpe, tam vetus, tam late diuisum atq;
 dispersum quis vnquam arbitraretur, aut ab omnibus
 imperatoribus vno anno, aut omnibus annis ab vno
³² imperatore confici posse? quam provinciā tenuistis à
 pradonibus liberam per hosce annos? quod vectigal
 vobis tutum fuit? quem socium defendistis? cui presi-
 dio clasibus vestris fuistis? quā multas existimatis
 insulas esse desertas? quam multas aut metu relictas,
 aut à pradonibus captas vrbes esse sociorum? sed quid
 ego longinqua commemoro? fuit hoc quondam, fuit
 proprium populi Rom. longè à domo bellare, & propu-
 gnaculis imperij sociorum fortunas, non sua rectè de-
 fendere, socijs vestris ego mare clausum per hosce an-
 nos dicam fuisse: cum exercitus nostrī Brundisio nun-
 quā nisi summa hyeme trāsmiserim? quid, ad nos cum
 ab exteris nationibus venirent captos querar, cum te-
 gati pop. Rom. redempti sint? mercatoribus tutum
 mare non fuisse dicam? cum duodecim secures in præ-
³³ donum potestatem peruenerint? * quid aut Colopho-
 nem, aut Samum, nobilissimas vrbes innumerabiles-
 que alias captas esse commemorem: cum vestros por-
 tus,

PRO LI

se atque eos portus
 in prædonum
 tati portum Cal-
 tum nauium, in
 duxim? ex his
 iam prædonibus
 esse sublatis? nam
 atque illam la-
 tam prope iugum
 populi Rom. vnde
 oppugnata est? Præ-
 donum inuictissimam
 ve. lucem effert
 illam Tiberis
 nullam inter Oceanum
 antartum? alio
 quoniam videtur
 terentia non ian-
 negre, aut calopere
 pte, in loca are
 quam dicitur Ca-
 gant? quo Sardiniam
 Sardiniam cum
 nauigandum
 sicuti? cum in
 vbi, & Galacia
 mata, in fustem
 Libiam, omnem
 maria maxime

PRO LEGE MANILIA.

tus, atque eos portus, quibus vitam, & spiritum duci-
 tis. in praeonum fuisse potest ate sciatis? an verò igno-
 ratu portum Caiet. celeberrimum, atque plerissi-
 mum navium, inspectante praetore à praeonibus esse
 direptum? ex Hispensi autem, eius ipsius liberos, qui,
 cum praedentibus antea ibi bellu gesserat, à praeonibus
 esse sublatos? nam quid ego Hostiense incommedum,
 atque illam labem, atque ignominiam reip. querat,
 cum prope inspectantibus nobis, clasu ea, cui consul
 populi Rom. praepositus esset, à praeonibus capta atque
 oppressa est? Pro diu immortales, tantanne unius ho-
 minis incredibilis ac diuina virtus tam breui tempo-
 re, lucem affere reip. potuit, vi vos, qui modo ante
 ostium Tiberinum classem hostium videbatur, iynunc
 nullam intra Oceani ostium praedonum nauem esse
 audiatu? * atque haec, qua celeritate gesta sint, 34
 quauquam videtur, tamen à me in dicendo pra-
 tereunda non sunt. qui enim vnquam aut obeundi
 negotij, aut consequendi quatu studio, tam breui tem-
 pore, tot loca adire, tantos cursus conficere potuit,
 quam celeriter Cn. Pompeio duce belli imperis nauig-
 auit? qui Siciliam adijt, Africam explorauit, inde
 Sardiniam cum classe venit, nondum tempestiuo ad
 nauigandum mari: atque haec tria frumentaria sub-
 sidia reip. firmissimum praesidijs, clasibusque munuit
 * inde se cum in Italiam recepisset, duabus Hispa- 35
 nis, & Gallia cisalpina praesidijs, ac nauibus confir-
 mata, missis item in oram Illyrici maris, & in
 Achaiam, omnemque Graeciam nauibus, Italia duo
 maria maximis clasibus, firmissimisque praesidijs
 ador-

ORATIO

adornauit: ipse autem, vt à Brundisio profectus est, à
 vnde quinquagesimo die totam ad imperium populū
 R. Ciliciam adiunxit: omnes, qui vbi que pradones fu-
 erunt, partim capti, interfectiq; sunt, partim vnus
 huius imperio ac potestati se dediderunt. idem Cre-
 tensibus, cum ad eum vsque in Pamphyliam legatos
 deprecatoresq; misissent, spem deditiōis non ademit,
 obsideq; imperauit. ita tantum bellum, tam diutur-
 num, tam longè lateq; dispersum, quo bello omnes gen-
 tes, ac nationes premebantur, Cn. Pompeius extrema
 hyeme apparauit, ineunte vere suscepit, media est atē
 36 confecit. * Est hac diuina atque incredibilis virtus
 imperatorū. quid cetera, quas paulo antè commemo-
 rare ceperam, quanta atque quam multa sunt? non
 enim solum bellandi virtus in summo atque perfecto
 imperatore quaerenda est, sed multa sunt artes exci-
 mia, huius administra comitesq; virtutis. Ac primum,
 quanta innocentia debent esse imperatores? quanta
 deinde omnibus in rebus temperantia? quanta fides?
 quanta facilitas? quanto ingenio? quanta humani-
 tate? qua breuiter, quanta sint in Cn. Pompeio confi-
 deremus: summa enim omnia sunt, Quirites, sed ea
 magis ex aliorum contentione, quam ipsa per sese, co-
 37 gnosci atque intelligi possunt. * Quem enim possumus
 imperatorem aliquo in numero putare, cuius in exer-
 citu ueneant centuriatus atque uenerint? quid huic
 hominem magnū, aut amplum de rep. cogitare, qui
 pecuniam ex arario depromptam ad bellum admini-
 strandum, aut propter cupiditatem prouincia magi-
 stratibus diuiserit, aut propter auaritiam Roma in
 qua-

PRO L

stata reliquerit
 rati, vt agnosce
 autem nec minus
 terit nisi quatenus
 per hanc auerit
 tate: quocirca
 quos ignorat? et
 per agros atq; oppi
 erant, percolam
 exteris nationes
 mini per hoc an
 be, ad hybernā, se
 enim potest exerci
 sium non continet
 lio in se ferunt
 hunc hominem tunc
 ne sic in Asia per
 exercitus, sed ne
 nocuisse dicatur
 bernet, quod de ser
 modo, vt sompni
 ferunt, sed na cup
 hyenia enim, non
 in sociorum atq; an
 vero ceterum in
 te. Vnde illam tam
 cuius iam inuentum
 virtutemq; aut ar
 cui uent aliqui no
 perulerunt: sed ha

PRO LEGE MANILIA.

quæstus reliquerit? vestra admurmuratio facit, Qui-
 rites, vt agnoscere videamini, qui hac fecerunt. ego
 autem neminem nomino. quare irasci mihi nemo po-
 terit, nisi qui ante de se voluerit confiteri. itaque pro-
 pter hanc auaritiam imperatorum, quantas calami-
 tates quocunque ventum sit, nostri exercitus ferant,
 quis ignorat? * itinera, qua per hosce annos in Italia 38
 per agros atq; oppida ciuium R. nostri imperatores fe-
 serunt, recordamini: tum facilius statuetis, quid apud
 exterarum nationes fieri existimetis. vtrum plures arbitra-
 mini per hosce annos militum vestrorum armis hostium vr-
 be, an hyberum, sociorum ciuitates esse deletas: neque
 enim potest exercitum is continere imperator, qui sei-
 ipsum non continet, neq; seuerus esse iudicando, qui al- 39
 ios in se seuerus esse iudices non vult: * hic miramur
 hunc hominem tantam excellere ceteris, cuius legio-
 nes sic in Asiam per uenerunt, vt non modo manus tanti
 exercitus, sed ne vestigium quidem cuiquam pacato
 nocuisse dicatur: iam verò quemadmodum milites hy-
 bernali, quotidie sermones ac litera perferuntur: non
 modo, vt sumptum faciat in militem, nemini vni af-
 fertur, sed ne cupienti quidem cuiquam permissitur:
 hyemis enim, non auaritia per fugium maiores nostri
 in sociorum atq; amicorum telis esse voluerunt. * Age 40
 verò ceteris in rebus quali sit temperantia confide-
 re. Vnde illam tantam celeritatē, & tam incredibile
 cursum inuentum putatis? non enim illum eximia
 vis remigum, aut ars inaudita quadam gubernandi,
 aut venti aliqui noui tam celeriter in vltimas terras
 pertulerunt: sed haeres, qua ceteros remorari solent, non

ORATIO

retardarunt: non auaritia ab instructo cursu ad præ-
dam aliquam reuocauit: non libido ad voluptatem:
non amantitas ad delectationem, non nobilitas vrbis
ad cognitionem, non demque labor ipse ad quietem:
postremo signa, & tabulis, ceteraque ornamenta Gra-
corum oppidorum, quae ceteri tollenda esse arbitran-
tur, ea sibi ille ne visenda quidem existimauit. * itaq;
41 omnes quidem nunc in huius loci Cn. Pompeium sicut a-
liquem nõ ex hac vrbe missum, sed de caelo deslapsum
inuentur: nunc denique incipiunt credere fuisse ho-
mines Romanos hac quondam abstinentia, quod iam
nationibus exteris incredibile, ac falsò memoria pro-
ditum videbatur. nunc imperij nostri splendor illis gen-
tibus lucet. nunc intelligunt, non sine causa maiores
suos tam, cum hac temperantia magistratus habeba-
amus, seruire populo Rom. quam imperare alijs. malu-
isse. iam verò ita faciles aditus ad eum priuatorum,
et a libera querimonia de aliorum iniurijs esse dicun-
tur, ut is, qui dignitate principibus excellit, facilitate
42 par infimis esse videatur. * iam quantum consilio,
quantum dicendi gravitate & copia valeat, in quo
ipso inest quaedam dignitas imperatoria, vos, Quiri-
tes, hoc ipso in loco saepe cognoscitis. fidem verò eius in-
ter suos quantam existimari putatis, quam hostes
omnium gentium sanctissimam esse iudicant? hu-
manitate iam tanta est, ut difficile dictu sit, verum hos-
tes magis virtutem eius pugnantibus timuerint, an
mansuetudinem victi dilexerint: & quisquam dubi-
tavit, quin huic tantum bellum hoc transmittendum
sit, quia ad omnia vestra memoria bella conficienda
diuino

PRO LI

diuino quidem con-
silio, quod in
nem. eundem
fructu. elige
deliquit. qu
nem possit, ut
munita. quib
vestras. p. m
nes. in carnis
ant obierit, an
quam aliquat
nomen inquam
res quia per
facti. ad iudic
ferunt? an verò
tanti. p. m. c
vultus. in pop
bus. temp. ex
fili ad commo
peum imperator
dicam, prope al
bunt. eundem
omnium verum
quod a vobis
ter, tam vobis
& caritate. v
& nomine, qua
gorum. distina
re acceptam. P
ve. paulo ante
fuit, hostium. vpe.

PRO LEGE MANILIA.

diuino quodam consilio natus esse videatur? * & quo- 43
 nam auctoritas multum in bellis quoque admini-
 strandis, atque imperio militari valet: certe nemini
 dubium est, quin ea in re idem ille imperator pluri-
 mum possit, vehementer autem pertinere ad bella ad-
 ministranda, quid hostes, quid socij de imperatoribus
 vestris existiment, qui ignorat, cum sciamus homi-
 nes, in tantis rebus, ut aut contemnant, aut metuant,
 aut oderint, aut auerent, opinione non minus fame,
 quam aliqua certa ratione commoueri? quod igitur
 nomen unquam in orbe terrarum clarius fuit? cuius
 res gesta pares? de quo homine vos, id quod maxime
 facit auctoritatem, tanta & tam praecleara iudicio,
 fecistis? * an verò vllam vsquam esse oram tam deser- 44
 tam putatis, quò non illius dies fama peruasisset, cum
 vnuiuersus populus Rom. referto foro, repletusq; omni-
 bus templis, ex quibus hic locus conspicitur potest, vnum
 sibi ad commune omnium gentium bellum Cn. Pom-
 peium imperatorem deposcisset? itaque ut plura non
 dicam, neque aliorum exemplis confirmem, quantum
 huius auctoritas valeat in bello, ab eodem Cn. Pompeio
 omnium rerum egregiarum exempla sumantur, qui
 quo die à vobis maritimo bello praepositus est impera-
 tor, tanta repente vilitas annonae ex summa inopia
 & caritate rei frumentaria consecuta est, vnus spe
 & nomine, quantam vix ex summa vbertate a-
 grorum diuturna pax efficere potuisset. * iam ve- 45
 rò accepta in Ponto calamitate ex eo praelio, de quo
 vos paulò antè inuitus admonui, cum socij pertinuis-
 sent, hostium opes animiq; creuissent, cum satis fir-
 mius

ORATIO

mum praesidium provincia non haberet, amissetis
 Asiam. Quirites, nisi ipsum id temporis diuinitus Cn.
 Pompeium ad eas regiones fortuna populi Rom. attu-
 lisset. huius aduentus Mithridatem insolita inflam-
 matum victoria continuit, & Tigranem magnis copijs
 minitatem Asiae retardauit. & quisquam dubitauit
 quid virtute perfecturus sit, qui tantum auctoritate
 perfecit? aut quam facile imperio atque exercitu
 socios, & vectigalia conseruaturus sit, qui ipso nomi-
 ne ac rumore defenderit? * Age verò, illa res quan-
 46 tam declarat eiusdem hominis apud hostes populi
 Ro. auctoritatem, quod ex locis tam longinquis, tamq̃
 diuersis, tam breui tempore omnes vnà huic se dedi-
 derunt? quod Cretensium legati, cum in eorum insula
 nosser imperator, exercitusq̃ue esset, ad Cn. Pompe-
 ium in vltimas prope terras venerunt, eiq̃ se omnes
 Cretensium ciuitates dedere velle dixerunt? quid? idē
 ipse Mithridates, nonne ad eundem Cn. Pompeium
 legatum vsque in Hispaniam misit? eumq̃ Pompeius
 legatum semper iudicauit: q̃, quibus semper eras mole-
 stam ad eum potissimum esse missum speculatorem,
 quam legatum iudicare maluerunt. Potestis igitur
 iam constituere, Quirites, hanc auctoritatem multis
 postea rebus gestis, magnisq̃ vestris iudicijs amplifica-
 tam, quantum apud illos reges, quantum apud extre-
 47 ras nationes valituram esse existimetis. * Reliquum
 est, vt de felicitate, quam praestare de seipso nemo po-
 test, meminisse & commemorare de altero possumus:
 sicut aequū est homini de potestate deorum, timidè &
 pauca dicamus. Ego enim sic existimo, Maximo Mar-
 cello,

PROLE

ead. Scipioni, Mar-
 tus, non solum mor-
 fornam, sedus
 esse conuictis: sui
 ma vni quadam ad
 res magnas bene gere-
 na: de beu autem
 agmus, hac itat mo-
 illim potestate fortun
 preterita meminis-
 tina: sa djs immortal
 esse videatur. * ita
 vites, quantas ille ve-
 quantaque felicitate
 tibus non modo caue
 hostes obedierunt, se
 obsecrarent. hoc
 quantam impudenter
 bu tet & tantae res tan-
 quantas q̃ immortal
 runt, quod vt illi propi-
 tet, cum conuictis sal-
 hominis causa si ve-
 tu, * quare cum q̃ ve-
 gigni non possit. ita
 ministrandum: & con-
 ffit, in quo sit extrema
 clarissima auctoritas,
 Quirites, quam hoc tan-
 sequi delatum & lat-

PRO LEGE MANILIA.

cello, Scipioni, Mario, & ceteris magnis imperatori-
 bus, non solum propter virtutem, sed etiam propter
 fortunam, sapius imperia mandata, atque exercitus
 esse commissos: fuit enim profectò quibusdam sum-
 mis viris quadam ad amplitudinem, & gloriam, & ad
 res magnas bene gerendas diuinitus adiuncta fortu-
 na: de huius autem hominis felicitate, quo de nunc
 agimus, hac utar moderatione dicendi: non ut in
 illius potestate fortunam positam esse dicam, sed ut
 praterita meminisse, reliqua sperare videamur: ne aut
 inuisa dijs immortalibus oratio nostra, aut ingrata
 esse videatur. * itaque non sum predicaturus, Qui-
 rites, quantas ille res domi, militiæ, terræ marique
 48
 quantaque felicitate gesserit, ut eius semper volunta-
 ribus non muddiciae assenserint, focæ obtemperarint,
 hostes obedierint, sed etiam venti tempestatesque
 obsecundarint. hoc breuissimè dicam, neminem vn-
 quam tam impudentem fuisse, qui à dijs immortalibus
 tot & tantas res tacitus auderet optare, quot &
 quantas dij immortales ad Cn. Pompeium detule-
 runt. quod ut illi proprium, ac perpetuum sit, Quiri-
 tes, cum communis salutis atque imperij, tum ipsius
 hominis causa (sic uti facit) velle, & optare debe-
 ris. * quare cum & bellum ita necessarium sit, ut ne-
 49
 gligi non possit. ita magnam, ut accuratissimè sit ad-
 ministrandum: & cum ei imperatorem præsicere pos-
 sitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus,
 clarissima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis,
 Quirites, quin hoc tantum boni, quod à dijs immor-
 talibus oblatum & datum est, in temp. conseruan-

D 5

dam,

PRO LEGE MANILIA

vulgasset: & ex hoc ipso loco per multa idem contra
 legem verba fecisti * quid tunc, per deos immortales 53
 si plus apud populum Rom. auctoritas tua, quam ip-
 sius populi Rom. salus & vera causa valuisset, hodie
 hab. gloriam atque hoc orbis terra imperium tene-
 remus? an tibi tum imperium esse hoc videbatur,
 cum populi Romani legati, praetores, quaestoresq. ca-
 piebantur? cum ex omnibus prouincijs conmeatu &
 priuato, & publico prohibebamur? cum ita clausa
 erant nobis omnia maria, ut neq. priuatam rem mari-
 timam neque publicam obire possemus? qua ciui- 54
 tas antea vngquam fuit, non dico iherusalem, qua
 satis late quondam mare tenuisse dicitur: non Car-
 thaginensium, qui per multum classe marumisque
 rebus valuerunt: non Rhodiorum, quorum vsque
 ad nostram memoriam disciplina naualis & gloria
 remansit: qua ciuitas antea vngquam tam tenuis,
 qua tam parua insula fuit, qua non portus suos, &
 agros, & aliquam partem regionis atque ora mariti-
 ma per se ipsa defendere? ut h. re. aliquot annos
 continuos ante legem Gabiniam, ille populus Roman.
 cuius vsque ad nostram memoriam nomen inuidum
 in naualibus pugnis permanserat, magna ac multo
 maxima parte non modo vilis, sed dignitatis 55
 atque imp. currit. * nos quorum maiores Antio-
 chum regem classe Perserq. superarunt, omnibusq.
 naualibus pugnis Carthaginenses, homines in mari-
 timis rebus exercitissimos peratissimiq. vicerunt,
 ij nulli in loco iam prae donibus pares esse poteramus:
 nos quoque, qui antea non modo Italiam tu-
 ram

oratio? * quod
 hoc tempore, te-
 pendiu atque mi-
 as vilitates ha-
 in q. oppidi loci ab-
 gna habent, accip-
 ent cur non, ducib-
 ra summa cum se-
 que bellam regim-
 ssum reip. & re-
 Q. Catalium, item
 ra, virtuti, ingenu-
 ratione dissentim-
 us multis plurimum
 fiteor: sed in ha-
 res contraria fo-
 ra, tamen omni-
 exquirere possum
 ea omnia, qua ad
 esse concedunt: &
 num, & in vno Q.
 uid igitur ait Ho-
 ent, vnum digniss-
 am tamen omnia di-
 ista oratio, re ma-
 tu idem, Q. Ho-
 ra ac singulari faci-
 ra virum fortem:
 dixisti, cum i de n-
 sufficendo legem p-
 m

ORATIO

zam habebamus, sed omnes socios in vltimis oris au-
 thoritate nostri imperij saluos prestare poteramus,
 tum cum insula Delos tam procul à nobis in AEGæo
 mari posita, quo omnes vndiq; cum mercibus atque o-
 neribus cõmeabant, referta diuitijs, parua, sine muro
 nihil timebat: idem non modo prouincijs, atque oris
 italia maritimis, ac portubus nostris, sed etiam Appia
 iam via carebamus. & his temporibus non pudebat
 magistratus pop. Ro. in hunc ipsum locum ascendere,
 cum eum vobis maiores vestri exuuijs nauticis, &
 56 classium spolijs ornatum reliquissent. * Bono te animo
 tum, Q. Hortensi, populus Rom. & ceteros, qui erant
 in eadem sententia, dicere existimauit ea, quæ sen-
 tiebatis, sed tamen in salute communi idem populus
 R. dolori suo maluit, quam auctoritati vestra obtem-
 perare. itaque vna lex, vnus vir, vnus annus, non mo-
 do nos illa miseria ac turpitudine liberauit, sed et-
 iam effecit, vt aliquando vere videremur omnibus
 57 gentibus ac nationibus terra mariq; imperare. * quo
 mihi etiam indignius videtur obrectatum esse ad-
 huc, Gabinio dicam, an ne Pompeio, an vtrique? (id
 quod est verius) ne legaretur A. Gabinius Cn. Pom-
 peio expetenti ac postulanti. vtrum ille qui postulat
 legatum ad tantum bellum quem velit, idoneus non
 est, qui impetret, cum ceteri ad expilandos socios, di-
 ripiendasq; prouincias, quos voluerunt, legatos edu-
 xerint: an ipse, cuius lege salus ac dignitas populo Ro.
 atq; omnibus gentibus cõstitutæ est, expers esse debet
 58 gloriæ eius imperatoris, atque eius exercitus, qui con-
 stitutus est atque periculo est constitutus? * an Cn. Fal-
 cidius,

PRO LEG

tian. Q. Metellus. Q. Ca-
 qui enim veteri cõ-
 fesset. vno præsente
 Gabinius sent tam diu
 te Colonia peritur, in
 quem per se ipse con-
 dederit: in quo legatus
 litate: quod dicitur
 profertur reatorum: n
 Quirites, immo cum e
 restum suo. Derogatio
 teret: quæ quæ quæ
 illi ipsi, qui immo cum
 ceat. confiderat aut
 vna d. Gabinius belli
 dicitur Cn. Pompeio
 alterius id bellum
 in, alter dicitur
 vi de Q. Catulo ad
 esse videtur: qui cum
 Pompeio vniuersa prout
 quo ipse esset in
 fuitum ac dignatus,
 et ipse res ipse habet
 vni, in nulla res tam
 non & consilio regere
 conspici possit. sed in
 dignitas, quod quæ
 va dicitur: vna d. huc
 montales licet, frui dicit

PRO LEGE MANILIA.

cidius, Q. Metellus, Q. Cælius Latinienſis, C. Lentulus
 quos omnes honoris cauſſa nonino, cum tribuni pl.
 fuſſent, anno proximo legati eſſe potuerunt: in hoc vno
 Gabinio ſunt tam diligentes, qui in hoc bello, quod le-
 ge Gabinia geritur, in hoc imperatore atq; exercitu,
 quem per ſe ipſe conſtituit: etiam præcipuo iure eſſe
 deberet? de quo legando ſpero conſules ad ſenatum re-
 laturos, qui ſi dubitabunt, aut grauabuntur. ego me
 profiteor relaturum: neque me impedit cuiuſquam,
 Quirites, inimicum edictum, quo minus fretus vobis,
 veſtrum ius, beneficiuſq; defendam, neque præter in-
 terceſſionem quicquam audiam: de qua (vt arbor)
 iſti ipſi, qui minantur, etiam atque etiam quæ id li-
 ceat, conſiderabunt. mea quidem ſententia, Quirites,
 vnus A. Gabinus (belli maritimi reruſq; geſtarum au-
 ctor) comes Cn. Pompeio adſcribitur, propterea, quod
 alter vni id belluſ ſuſcipienduſ veſtruſ ſuffragiis detu-
 lit, alter delatuſ ſuſceptuſq; conſecit. * Reliquum eſt 59
 vt de Q. Cæuli auctoritate, & ſententia dicendum
 eſſe videatur, qui cum ex vobis quæreret, ſi in vno Cn.
 Pompeio omnia poneretis, ſi quid de eo factum eſſet, in
 quo ſpem eſſetis habituri: cepit magnum ſue virtutis
 fruictum ac dignitatis, cum omnes propè vna voce, in
 eo ipſo vos ſpem habituros eſſe dixiſtis. etenim talis eſt
 vir, vt nulla res tanta ſit, ac tam difficilis, quam ille
 non & conſilio regere, & integritate tueri, & virtute
 conſicere poſſit. ſed in hoc ipſo ab eo vehementiſſimè
 diſſentio, quod quo minus certa eſt hominum ac mi-
 nus diuturna vita hoc magis reſpub. dum per deos im-
 mortales licet, frui debet ſummi hominis vita atque
 vir-

ORATIO

- 60 virtute. * at enim inquit nihil novi fiat contra exempla atque instituta maiorum. non dico hoc loco maiores & obisos semper in pace consuetudini, in bello utilitati paruisse: semper ad novos casus temporum, novorum consiliorum variationes accommodasse: non dicam duo bella maxima, Punicum & Hispanense, ab vno imperatore esse confecta, duas vrbes potentissimas, quae huic imp. rio maximo minabantur, Carthaginem atque Numantiam, ab eodem Scipione esse delatas, non commemorabo, nuper ita vobis patribusq; vestris esse visum, ut in vno C. Mario spes imperij poneretur, ut idem cum Iugurtha, idem cum Cymbri, idem cum Theutonis bellum administraret. * in ipso Cn. Pompeio, in quo noui constitui nihil vult Q. Caecilius, quam multa sint noua, summaq; Catuli voluntate constituta, recordamini, quid tam nouum, quam adolescentulum priuatum, exercitum difficili tempore conficere confecit: huic praesedit praefuit: rem optime ductu suo gerere gessit. quid tam praeter consuetudinem, quam homini per adolescenti, cuius a senatorio gradu atas longè abesset, imperium atq; exercitum dari? Siciliam permitti atq; Africam bellumq; in ea administrandum? fuit in his prouincijs singulari innocentia grauitate, virtute bellum in Africa maximum confecit: victorem exercitum deportauit, quid verò tam inauditum, quam equitem Ro. triumphare? at eam quoq; rem populus R. non modò vidit, sed etiam studio omni visendam putauit. * quid tam iniustitiam, quam vt, cum duo consules clarissimi sortissimiq; essent, eques R. ad bellum maximum formidolosissimiq;
- pro

PRO LEG

promissio mittere et
 re, cum esse non
 nocentibus
 Philippi dicitur
 profusa, sed pro
 republica gerere
 rationem motu
 mitteret, quia tam
 casu. Legum soluta
 alium magis atque
 tam incredibile, quam
 triumpharet? que
 banorum memoriam
 ta non sunt, quibus
 mu. * atque hoc
 profusa sunt in
 à ceteris. ex
 bonum auctoritate
 quam, & non ferenda
 Ca. Pompei deponere
 esse: restitui ad illu
 plic. Item auctoritate
 tam pro corpore
 ritatem vel contra
 fuisse propterea
 illu ex omnibus
 perierit. * hoc si
 consilio: vide n
 conetur. si autem
 interponatur, per

PRO LEGE MANILIA.

pro consule mitteretur? missus est. quo quidem tempore, cum esset non nemo in senatu, qui diceret, non oportere mitti hominem priuatum pro consule: L. Philippus dixisse dicitur. non se illum sua sententia pro consule, sed pro consulibus mittere. tanta in eo reipublice bene gerenda spes constituebatur, ut duorum consulum munus vnius adolescentis virtuti committeretur. quid tam singulare, quam ut ex Senatu consul. legibus solutus, consulante heret, quam vllum alium magistratum per leges capere licuisset? quid tam incredibile, quam ut iterum eques Rom ex S. C. triumpharet? quae in omnibus hominibus noua, post hominum memoriam constituta sunt, ea tam multa non sunt, quam haec. quae in hoc vno homine vidimus. * atque haec tot exempla, tanta ac tam noua, 63 profecta sunt in eundem hominem à Q. Catulo atque à ceterorum eiusdem dignitatis amplissimorum hominum auctoritate: quare videant. ne sit periniquum, & non ferendum, illorum auctoritatem de Cn. Pompeij dignitate à vobis comprobatae semper esse: vestram ab illis de eodem homine iudicium, populique Rom auctoritatem improbari: praesertim cum iam suo iure populus Rom. in hoc homine suam auctoritatem vel contra omnes, qui dissentiunt, possit defendere: propterea quod istum reclamantibus vos vnum illum ex omnibus delegistis, quem bello praeconum praepone- ritis. * hoc si vos temere fecistis, & resp. parum 64 consuluistis: recte isti studia vestra sui consilij regere conantur. sin autem vos plus tum in rep. vidistis, vos huic repugnantibus. per vosmetipsos dignitatem huic imperio

ORATIO

perio salutem orbis terrarum attulistis: aliquando isti principes & sibi, & ceteris populi Ro. vniuersi auctoritati parendum esse fateantur. Atque in hoc bello Asiatico & regio non solum militaris illa virtus, qua est in Cu. Pompeio singularis, sed alia quoque virtutes animi multa, & magna requiruntur. * difficile est in Asia, Cilicia, Syria, regniq. exterarum nationum ita versari vestrum imperatorem, ut nihil aliud, quam de hoste ac de laude cogitet. deinde etiam, si qui sunt pudore ac temperantia moderatiores: tamen eos esse tales propter multitudinem cupidorum hominum nemo arbitratur. difficile est dictu. Quirites, quanto in odio finis apud exteras nationes propter eorum, quos ad eas hoc anno cum imperio misimus, iniurias ac libidines. quod enim sanum putatis in illis terris nostris magistratibus religiosam, quam ciuitatem sanctam, quam demum sacre clausam, ac munitam fuisse? vrbes iam locupletes ac copiose requiruntur, quibus causa belli propter diripiendi cupiditatem inferatur. * Libenter haec coram Q. Catulo & Q. Hortensio disputarem, summis & clarissimis viris. nouerunt enim sociorum vulnera: vident eorum calamitates, querimonias audiunt; pro socijs vos contra hostes exercitum mittere putatis, an hostium simulatione contra socios atque amicos? qua ciuitas est in Asia qua non modo vnius imperatoris, aut legati, sed vnius tribuni militum animos ac spiritus capere possit? quare etiam si quem habetis, qui collatis signis exercitus regios superare posse viderim, tamen, nisi erit idem, qui se a pecunijs sociorum,

qui

PROL

ingit ac liberis
natis, animo
alidem Asiaticum
putatur: tamen
quam esse locupletem
ita maritima, Q
propter res multas
ni contentum am
no locupletari qu
cu, neque eos
nime, nisi vtr
turpidum ne vide
nes in proximis
bus proficiscantur
num deferenda
vero Cu. Pompe
etiam aliter vtr
nolite dubitare, q
inter animos tot, v
sua enim exercitu
tribuni: hoc causa
tatis: est vobis aut
marum, verum pe
res: gepta terra me
liberis, aut tor
Cato summus vel
piti, summo ingen
Cu. Lentulus, in qu
liberibus, summu
tra esse cogitatu

PRO LEGE MANILIA.

ingibus ac liberis, qui ab auro, gaz, aq, regia, manus, oculos, animum cohibere possit: non erit idoneus, qui ad bellum Asiaticum, regiumq, mittatur: * ecquam 67
 putatis civitatem pacatam fuisse, qua locuples sit? ecquam esse locupletem, qua istis pacata esse videatur? ora maritima, Quirites, Cn. Pompeium non solum propter rei militaris gloriam, sed etiam propter animi continentiam requisivit, videbat enim populū Ro. nō locupletari quotannis pecunia publica prater paucos, neque eos quicquam aliud assequi classum novine, nisi ut tetrimenti accipiendis, maiore affici turpitudine videremur. nunc qua cupiditate homines in provincias, quibus iacturis, quibus conditionibus proficiscantur, ignorant videlicet isti, qui ad vnum deferenda esse omnia non arbitrantur. quasi verò Cn. Pompeium non cum suis virtutibus, tum etiam alienis virg's magnum esse videamus. * Quare 68
 nolite dubitare, quin huic vni credatis omnia, qui, inter annos tot, vnus inuentus sit, quem socij in vrbes suas cum exercitu veniss' gaudent. Quid si auctoritatibus hanc causam, Quirites, confirmandam putatis: est vobis auctor, vir bellorum omnium, maximarumq, rerum peritissimus P. Servilius: cuius tanta res gesta terra mariq, extiterunt: ut cum de bello deliberetis, auctor vobis grauior esse nemo debeat: est C. Curio summis vestris beneficijs, maximisq, rebus gestis, summo ingenio, & prudentia praeclarus: est Cn. Lentulus, in quo omnes, pro amplissimis vestris honoribus, summum consilium, summam grauitatem esse cognoscitis: est C. Cassius, integritate, virtu-

C

te, 0111

ORATIO

te, constantia singulari. quare videte, num horum
 auctoritatibus, illorum orationi, qui dissentiunt, re-
 69 spondere posse videamur. * Qua cum ita sint, C. Ma-
 nili, primum istam tuam & legem, & voluntatem,
 & sententiam laudo, vehementissimèq; comprobo:
 deinde te hortor, vt auctore pop. R. maneas in senten-
 tia, nèue cuiusquam vim aut minas pertimescas.
 primum in te satis esse animi, constantiaq; arbitror:
 deinde, cum tantam multitudinem, cum tanto stu-
 dio adesse videamus, quantam non iterum in eodem
 homine proficiendo vidimus, quid est, quod aut de
 re, aut de proficiendi facultate dubitemus? ego au-
 tem, quicquid in me est studij, consilij, laboris, in-
 genij, quicquid hoc beneficio pop. R. atque hac pote-
 state pratoria, quicquid auctoritate, fide, constantia
 possum, id omne ad hanc rem conficiendam tibi, &
 70 pop. R. polliceor & defero: * testorq; omnes deos (&
 eos maximè qui huic loco temploq; praesident, qui
 omnium mentes eorum, qui ad rem, adeunt, ma-
 ximè perspiciunt) me hoc neque rogatu facere cu-
 iusquam, neque quo Cn. Pompeij gratiam mihi per
 hanc causam conciliari putem, neque quod mihi, ex
 cuiusquam amplitudine aut praesidia periculis, aut
 adiumenta honoribus quaram: propterea, quod pe-
 ricula facile, vt hominem prestare oportet, innocen-
 tia tecti pellemus, honores autem neque ab vno, ne-
 que ex hoc loco, sede adem nostra illa laboriosissima
 71 ratione vita, si vestra voluntas feret, consequemur.*
 Quamobrem, quicquid in hac causa mihi susce-
 ptum est, Quirites, id omne me reip. causa susce-
 pisse

PRO
 esse confirmo
 gratiam mihi
 tates partem
 nisi non necessa
 ego me hoc hono
 affectum, statu
 respob. dignitat
 sociorum, suciu
 ferre oportere.

PRO
 TI
 O

altera tantum
 dissidenter ast
 qua de re lege
 terium est ha
 circumum, sic
 gant, nihil m
 nec obscurate a

PRO LEGE MANILIA.

posse confirmo: tantumq; abest, vt aliquam bonam gratiam mihi quæsisse videar: vt multas etiam similitates partim obscuras, partim apertas intelligam, mihi non necessarias, vobis non inuitiles suscepisse. sed ego me hoc honore praditum, tantum vestri beneficii affectum, statui, Quirites, vestram voluntatem & reipub. dignitatem, & salutem prouinciarum, atque sociorum, meis omnibus commodis, & rationibus præferre oportere.

PRO A. CLVENTIO HABITO.

ORATIO XIV.

Nimaduerti, iudices, omnem accusatoris orationem in duas diuisam esse partes: quarum altera mihi niti & magnopere confidere videbatur inuidia iam inueterata iudicij luniani: altera tantummodo consuetudinis causa timidè & diffidenter attingere rationem veneficij criminum: qua de re lege est hæc quæstio constituta. itaque mihi certum est hæc eandem distributionem, inuidia & criminum, sic in defensione seruare, vt omnes intelligant, nihil me nec subterfugere voluisse reticendo, nec obscurare dicendo. *sed cum considero quo modo mihi